

Kruijswijk Jansen Prijs 2010

Juryrapport

Mw. drs. E.M. Kalsbeek - baronesse Schimmelpenninck van der Oije, voorzitter jury.

Overige leden van de jury in alfabetische volgorde:

ir. C.J. (Kees) van Esch, directeur Gelders Genootschap,
Joanne Kruijswijk Jansen, dochter van de oprichter E.J. Kruijswijk Jansen,
mr. J.J.M.M. (Hans) Ridderhof, notaris te Vaassen, bestuurslid van Gelders Erfgoed;
Jacobus Trijsburg, secretaris van de jury
ir. Arjan Vriend, directeur Landschapsbeheer Gelderland, te Rozendaal
drs. Nannie Wiegman, directeur Florence Nightingale Instituut te Zetten.

De jury vond het een eer en een genoegen om de inzendingen voor de Kruijswijk Jansen Prijs 2010 te beoordelen, ditmaal uitgelooft voor een erfgoedinstelling die op bijzonder verdienstelijke wijze erfgoed en zorg weet te verbinden.

Het thema sprak ons extra aan omdat wij allen actief betrokken zijn bij het erfgoed, of bij de zorg, dan wel bij beide werkvelden.

Er waren tien aanmeldingen. Sommige bleken bij kritische beschouwing niet binnen de criteria te vallen, vooral omdat “zorg” anders is opgevat dan omschreven in de oproep.

De jury heeft de aanmeldingen als volgt gerubriceerd:

1. Mensen uit de zorg als doelgroep;
2. Zorg voor het erfgoed van de zorg
3. Zorg voor objecten

De categorie “zorg voor objecten” viel als geheel af.

Wat de “zorg voor het erfgoed van de zorg” betreft, merkt de jury op dat dit erfgoed ernstig wordt bedreigd. Zorginstellingen hadden vanwege de interne opleiding vaak een historische verzameling. Nu deze opleiding anders is gestructureerd, raken de collecties op drift. Soms ziet men kans om de collectie een relevante functie te geven, zoals het Historisch Museum Wolfheze. Dit museum toont de geschiedenis van het Psychiatrisch Ziekenhuis Wolfheze vanaf 1906. De collectie omvat archiefstukken vanaf 1884, een audiovisuele verzameling, een museumcollectie en een bibliotheek. Het museum is een prachtig voorbeeld van “Liefdewerk en oud papier”. Onder deze titel “liefdewerk en oud papier” verscheen vorig jaar een publieksboek dat aantoont hoe zeer de zorg voor het erfgoed van zorginstellingen in Nederland is overgeleverd aan goedwillende amateurs, veelal uit de instellingen zelf. Hun kennis van dit erfgoed is vaak verbluffend, maar anderzijds ontbreekt even vaak de kennis om kerntaken als documentatie, behoud en beheer, onderzoek en publiekstaken adequaat uit te voeren. Hier ligt een uitdaging om met scholing, advies en projecten deze erfgoedzorgers verder te helpen. De jury vraagt aandacht voor het erfgoed van de zorg. Dat het Historisch Museum Wolfheze zich bekommert om het erfgoed van dit psychiatrisch ziekenhuis en werkt aan de registratie van het museum, verdient een eervolle vermelding. De tweede eervolle vermelding gaat naar het Agrarisch Museum de Garstkamp in Overasselt vanwege een plan om mensen met een beperking en zorgafhankelijke ouderen te huisvesten in een zorgboerderij met volwaardige museale functies voor een breed publiek. Het is een grensverleggend, innovatief en voorbeeldstellend plan, maar wel een plan. Vandaar het besluit om ook deze kandidaat te complimenteren met een eervolle vermelding.

Uit de eerste categorie “mensen uit de zorg als doelgroep” waarvoor de prijsvraag feitelijk is uitgeschreven, zijn drie erfgoedinstellingen genomineerd. Dat zijn op volgorde van plaatsnaam: Apeldoorn, CODA; Beneden-Leeuwen, Streekhistorisch Museum Tweestromenland; en Eibergen, Stichting Eibergse Molens. Ik stel de projecten aan u voor:

De gemeente Apeldoorn gaf het eerste signaal om iets te ondernemen voor ouderen. CODA deed samen met de zorgpartners de behoeftepeiling. Als grootste wens kwam “praten over vroeger” naar voren. CODA ontwikkelde het project “Historische praatkaarten voor ouderen”. Dit gebruik van archief- en museumcollecties als bron past bij een breed gerichte, laagdrempelige publieksfunctie; men bereikt andere mensen dan regulier publiek. CODA deed de productie van de praatkaarten. De woningbouwvereniging nam de financiering voor haar rekening. De welzijnszorg deed de praktische uitvoering van de gesprekken. De doelgroep bestaat uit zorgafhankelijke ouderen bij de zorginstellingen en in woonservicegebieden. Tijdens de pilot zijn vier locaties voorzien met gemiddeld 30 gebruikers, dus 120 in totaal. Nu het project gebruiksklaar is, verwacht men dat een veelvoud ouderen hiervan gebruik gaat maken. De partners hebben plannen voor een vervolg en de financier is bereid te betalen. Reminiscentie als vertrekpunt is niet origineel, de specifieke uitwerking zeker wel. Bijzonder aan deze opzet is dat ouderen en jongeren via maatschappelijke stages met elkaar in gesprek raken over het verleden. Het belang voor erfgoed is vooral gelegen in het gebruik

ervan door mensen die niet naar CODA kunnen komen; de praatkaarten leiden tot betekenisvolle gesprekken over het leven in Apeldoorn vroeger en nu. Het belang voor de doelgroep blijkt uit het succes en het plezier dat ouderen hieraan beleven.

Het Streekhistorisch Museum Tweestromenland ontwikkelde reminiscentiekisten voor ouderen. Zo'n kist bergt een schat aan voorwerpen van vroeger, herinneringen aan het leven in de streek komen onder handbereik. De eigen geschiedenis wordt tastbaar voor ouderen. Het project is in 2002 met het verpleeghuis naast het museum gestart, daarna zijn andere tehuizen in en buiten de regio op dit aanbod ingegaan tot in Tiel en Nijmegen. Acht zorginstellingen maken hiervan gebruik, sommige nemen structureel 12 tot 20 maal per jaar een themakist af, andere minder vaak. Elke geleverde kist bereikt in één maand een groep van ca. 22 – 56 dementerende ouderen.

Het museum ontwikkelde dit project toen daaraan behoefte bleek bij de zorg. Samen ontwikkelde men een jaarplan met thema's, toegespitst op jeugdherinneringen die het sterktst blijken. Sinds de eerste evaluatie stelt het museum de inhoud samen en doen de activiteitenbegeleiders het gesprek. Samenwerking, evaluatie en terugkoppeling leiden telkens tot aanpassing en vernieuwing. Sinds de fusie van de meeste verpleeghuizen tussen Maas en Waal loopt het contact via de Zorggroep Maas en Waal. Naast kisten met vaste inhoud, zijn er ook met vulling op bestelling. Ter ondersteuning levert men teksten voor activiteitenbegeleiders, die soms weinig van vroeger weten. Het museum financiert het project uit de bijdragen van de zorginstellingen. Uitbreiding van het aantal afnemers is gaande, er zijn nieuwe producten in ontwikkeling. Het fenomeen reminiscentiekist is niet origineel, maar de structurele aanpak door een vrijwilligersorganisatie is onderscheidend, net als de regionale distributie. Deze methode is nog lang niet overal in de erfgoedsector doorgedrongen. Museaal gezien is het van belang dat de depotcollectie wordt benut. Het museum komt naar de mensen toe, die zelf niet naar het museum kunnen komen. Het belang voor de doelgroep is overduidelijk, het maakt de mensen rustiger en blijer, ze gaan weer praten en vertellen van vroeger; het leidt tot verbetering van levenskwaliteit en verhoogt het gevoel van eigenwaarde. Familieleden merken het verschil en zijn enthousiast.

De Stichting Eibergse Molens realiseerde een dagactiviteitencentrum voor mensen met een beperking via de restauratie van een historische schuur. De cliënten zorgen dat de omgeving wordt onderhouden en de watermolen draait. De start was in 2005, sinds de evaluatie eind 2009 is er sprake van een structurele activiteit. Er is een groep van ca. twaalf cliënten; er is weinig verloop. Zij worden ingezet door de Stichting Estinea, een zorginstelling voor mensen met een beperking. Er wordt samengewerkt met de Stichting kruidentuin Eibergen, die de kruidenhof te Mallum beheert, waar de cliënten eveneens werken. Estinea huurt de schuur voor de cliënten en coördineert hun werkzaamheden. De behoefte van Estinea aan een zinvolle dagbesteding voor de cliënten viel samen met de behoefte van de molenstichting aan structurele aandacht voor de kwaliteit van de omgeving van de monumenten. De financiering is rond dankzij structureel subsidie via de AWBZ. Het project draagt bij aan de integratie van mensen met een beperking doordat ze in contact komen met toeristen en recreanten. Origineel is dat Estinea gekozen heeft voor een bijdrage aan de instandhouding van cultuurhistorisch belangrijke objecten. Het samenwerkingsproject wordt gedragen door de drie genoemde stichtingen, maar ook door de exploitant van het Muldershuis.

Het belang voor het erfgoed is dat dankzij de inzet van de cliënten permanente aandacht beschikbaar is gekomen voor de kwaliteit van het complex zowel de gebouwen (schuur en molen) als de omgeving.

Het belang voor de zorg blijkt uit het succes voor de cliënten, die er een zinvolle dagbesteding vinden en een fijne werkomgeving. Inmiddels wordt het project nagevolgd binnen de gemeente Berkelland door twee soortgelijke projecten.

De jury heeft er een flinke klus aan gehad om tot een oordeel te komen, want de projecten waren zeer aan elkaar gewaagd. Maar goed, de meeste stemmen tellen. Graag laat ik het nu aan onze gedeputeerde cultuur, Hans Esmeijer, over om de winnaar bekend te maken.